

PÁL DÁNIEL:

A SZABADSÁG MINT ESZMÉNY, GONDOLAT ÉS VALÓSÁG ŚAÑKARA UPADEŚA-
SĀHASRĪJĀBAN

Doktori disszertáció tézisei

1. A témaválasztás és a vizsgálódás célja

Dolgozatom célja, hogy átfogóan elemezze Śaṅkara Upadeśa-sāhasrī („Ezer tanítás”) című művének szabadság-felfogását. Śaṅkara a hindu advaita vedānta iskola legjelesebb képviselője, egyúttal az ind bölcséleti hagyomány legnagyobb hatású alakja. Választásom azért esett erre a szövegre, mert a szerzőjének tulajdonított művek közül ez az egyetlen olyan, minden szaktekintély által autentikusnak elfogadott írás, amelyben nem egy szentszöveget kommentálva, hanem szabadon tárja elénk gondolatait.

A műben Śaṅkara egy sajátos monista idealizmust kifejt ki és véd meg a többi bölcséleti irányzat tanításaival szemben. Mondanivalójának lényege: a legfelsőbb igazság szerint egyetlen abszolút valós szubsztancia létezik, a Brahman, a világmindenség essenciája, mely azonos az Ātmannel, az emberi öntudat alapvető lényegével. A sokság valóságát egy eredendő tudatlanság vetíti rá erre az abszolútumra, így a világ és benne a dologi sokaság tünékeny illúzió csupán. Mindennek realizációja pedig egyenlő a végső üdvösséggel, mely maga a feltétlen és örök szabadság. Śaṅkara számára ugyanis a filozófia nem öncélú folyamat. A bölcséleti megismerés egyrészt az üdvösséggéért értelmezett abszolút szabadság lehetőségeit kutatja, másrészt közvetlen útmutatóként szolgál a szabadság keresőinek metafizikai utazásához.

2. A vizsgálódás módszerei

A szöveg meglehetősen hektikus szerkesztésű: tizenkilenc verses és három prózai fejezete voltaképpen különálló egységeket alkot, az egyes fejezetek gondolati egységei is gyakran csak lazán kapcsolódnak egymáshoz, továbbá számos téma többször is visszatér. Ezért elsősorban arra koncentráltam, hogy a szöveg mondanivalóját átláthatóvá tegyem. Ehhez módszerül Arvind Sharma egyik művéből (Advaita vedānta. An introduction) merítettem inspirációt. Ebben Sharma egy „szkripturális”, egy „racionális” és egy „tapasztalati” megközelítésmódból mutatja be az advaita vedānta rendszerét, melyeket akár teológiai, filozófiai és misztikus szemszögnak is nevezhetjük. Értekezésem ebből a három szemszögből kísérel meg a mű szabadság-felfogásának elemzését, mely által lehetővé válik, hogy a nyugati gondolkodás számára is átlátható kategóriák alapján, több nézőpontból megvizsgálhassuk a mű szabadság-felfogásának főbb aspektusait, és tematikus rendben kibonthassuk a mű komplex gondolatiságát.

Az elemzéshez a mű magyar fordítását is elkészítettem, melyet függelékben csatolok a dolgozathoz. A fordítás alapjául a szanszkrit szöveg Sengaku Mayeda által elkészített kritikai kiadása szolgált.

3. A vizsgálódás menete és főbb eredményei

Dolgozatom bevezető fejezetében bemutatom a szabadságot mint az ind gondolkodás vezéreszményét, valamint szélesebb kontextusába helyezem Śaṅkara szabadság-felfogását és megtárgyalom ennek a többi ind bölcséleti rendszerrel való kapcsolatát. Ennek során kiemelt szerepet kap a szabadság, valamint a tudás, a hatalom és az erkölcsiség viszonyának elemzése.

A következő fejezetben a Śaṅkara szabadság-filozófiájának teológiai alapjait jelentő főbb üdvtani kategóriákat (kötöttség, szabadság, tudatlanság és tudás), valamint a hozzájuk szorosan kapcsolódó metafizikai alapkoncepciókat (cselekvés, létforogtag, szenvedés és megszabadulás) vizsgálom, valamint azt a „szkripturális reflexiót”, amelynek révén Śaṅkara a hagyománytól örökölt kanonizált szövegeket és főbb koncepciókat értelmezi.

Hangsúlyozom a szabadság szerepét a filozófus életeszményének megvalósításában, és rámutatok: az itt és most megélt szabadság nem csupán ennek az eszménynek a beteljesítését jelenti, hanem az igaz filozofálás feltételét is. Kiemelem a szabadság és a hatalom kapcsolatát, és a szabadság pozitív aspektusát tárgyalva érintem az ehhez kapcsolódó erkölcsi problémákat is.

Ezután Śaṅkara bölcséletének „racionális” aspektusára térek rá, és mélységében elemzem a szabadság elérésének lehetőségeivel kapcsolatos kérdéseket. Rámutatok a monista szabadság-koncepció belső feszültségeire, valamint az ezek nyomán a szabadság megvalósításával kapcsolatban felmerülő nehézségekre. Ezt követően elemzem Śaṅkarának a problémára adott megoldási kísérleteit, átfogóan

taglalva az Upadeśa-sāhasrīnak a cselekvés és a tudás viszonyával, valamint a tudás és a szabadság természetével kapcsolatos gondolatait. Kiemelem a megismerés transzformatív szerepét: a helyes metafizikai tudás az önazonosság-tudat radikális átformálását hozza létre, így ugródeszkaként szolgál a szabadsághoz. A fejezet második felében azokat a metaforákat vizsgálom, amelyek révén Śaṅkara megkísérelti az Ātman és a psziché fundamentális különbségének pszichológiai és ismeretelméleti igazolását, előkészítve ezzel az Ātman közvetlen megtapasztalását.

A dolgozat utolsó fejezete a szabadság „misztikus” vonatkozásait taglalja. Mindenekelőtt igyekszem pontosan meghatározni e fogalmat, ezzel együtt jelzem a téma vizsgálatának nehézségeit. Hangsúlyozom, hogy Śaṅkara bölcséletében milyen elválaszthatatlanul összefonódik a filozófiai gondolkodás, a vallási exegézis és a misztikus tapasztalás. Kiemelve a szubjektív misztikus hangvétel szerepét az Upadeśa-sāhasrīban, elemzem a misztikus tapasztalásnak a śaṅkara-i üdvntanban játszott funkcióját, továbbá igyekszem értelmezni a verses rész mintegy tizedét kitevő „misztikus tanúságtételeket.”

A szabadság aktualizációjával kapcsolatban kitérek még annak morális vonatkozásaira, és megmutatom, hogy annak ellenére, hogy a megszabadult számára az erkölcsi jó és rossz voltaképpen értelmezhetetlennek bizonyul, Śaṅkara úgy tekint a moralitásra, mint ami elengedhetetlen előfeltétele a megszabadulásnak.

A fejezet záró szakaszaiban a misztikus praxis rekonstrukciójára teszek kísérletet. Megmutatom, hogy a Śaṅkara által a szövegben vázolt spirituális gyakorlat jelentősen különbözik attól, amit a mai Śaṅkara-kutatás vagy akár a mai neo-vedānta az advaita spirituális útjaként tekint. A teljes rekonstrukciót azonban a mű töredékes jellege lehetetlenné teszi, így leginkább csak a kérdéssel kapcsolatos bizonytalanságokra tudok rámutatni. Az azonban igazolhatóan látszik, hogy – hasonlóan a Bhagavadgītā bhāṣyához – az Upadeśa-sāhasrī az azonnali realizáció mellett teret enged a megszabadulás felé való fokozatos haladásnak is, ennek az útnak a jellemzése azonban itt még annál is hiányosabb.

4. Publikációk

Az értekezés témaköréből eddig közzétett, illetve megjelenés előtt álló tanulmányok:

- „Ékesen szóló csend” – Megváltó tudás és megváltó kegyelem egysége Śaṅkara Dakṣiṇāmūrti-himnuszában. in Acta Studiorum Religionis Szegedini III. (2007.) p. 122–169.
- Moráltiás és morálfelettség a Bhagavad Gītában. in Máté-Tóth András – Básti Ágnes (szerk.): Mircea Eliade egykor és ma. Centenárium tiszteletére. Belvedere Meridionale, Szeged, 2008, p. 113–120.
- JJAnamAta – the Role of Bhakti in the teachings of RamaNa MaharSi in Tibor Porció (editor): Selected Papers in the Hungarian Study of Religions. Department of the Study of Religion, Szeged (sajtó alatt)